

NÄKÖKULMA

LENA SEGLER-HEIKKILÄ

Tulkkauksen, kielten ja viestinnän yliopettaja
Diakonia-ammattikorkeakoulu

HALUAN KUULUA JOUKKOON JA HALUAN OLLA MINÄ – SUOMEEN MUUTTANEIDEN IHMISTEN TASAPAINOTTELUA KAHDEN ”NORMAALIN” VÄLILLÄ

Meitä Suomeen muuttaneita ihmisiä yhdistää suuri kysymys siitä, kuinka saavutamme kuulumisen tunteen ja pysymme samalla uskollisina itsellemme. Entä millaisia strategioita otamme käyttöön, kun meihin kohdistuu ennakkoluuloihin perustuvaa ja hyvinvointiin negatiivisesti vaikuttavaa kohtelua?

Jokaisella yhteisöllä on normaaleina pidettyjä toiminta- ja ajattelutapoja, periaatteita ja arvoja, jotka poikkeavat muiden yhteisöjen normeista. Se, mitä koetaan toisessa yhteisössä normaalina, voi poiketa toisen normaalista hyvin paljon. Meitä Suomeen muuttaneita ihmisiä yhdistää suuri kysymys siitä, kuinka saavutamme kuulumisen tunteen pysymällä samalla uskollisina itsellemme ja mitä strategioita otamme käyttöön, kun meihin kohdistuu ennakkoluuloihin perustuvaa ja hyvinvointiin negatiivisesti vaikuttavaa kohtelua. Osalla meistä on ollut vahvoja kytköksiä Suomeen jo pitkään esimerkiksi toisen vanhemman sukujuurten takia, osalla taas ei ole ennen maahan-tuloaan ollut minkäänlaista yhteyttä Suomeen ja suomalaisiin. Keskityn tässä kirjoituksessa siihen, minkälaisia ongelmia suomalaisista normeista poikkeava tausta, olemus, taito tai käytös voi Suomeen muuttaneille ihmisille tai heidän lapsilleen aiheuttaa ja minkälaisia strategioita niiden ratkaisemiseen käytetään, jotta henkilö kokisi osallisuutta ja kuulumista. Tulevassa tutkimusartikkelissani käsittelemme aihetta laajemmin keskittymällä kysymykseen, mihin toimenpiteisiin Suomeen muuttanut ihminen ryhtyy, kun aiemman ”normaalin” elementtejä jää hänen elämästään Suomessa pois ja kun hän samalla kohtaa normeja, joiden omaksumisella on osaltaan vaikutuksia hänen kulttuuri- ja kieli-identiteettiinsä.

Kiinnostukseni aihetta kohtaan kytkeytyy omaan taustaan. Synnyin Saksassa saksalaissuo-

malaiseen perheeseen ja muutin 25-vuotiaana työn perässä Suomeen vuonna 1998. Tunsin itseni jo lapsena ulkopuoliseksi: olin erilainen kuin muut ja otin erittäin usein tarkkailijan roolin. Aistin olevani jotenkin erilainen, mutta ennen kaikkea koulu- luokan lapset aistivat erilaisuuteni ja jättivät minut ulkopuolelle ”outouteni” takia. Suomessakaan en kokenut olevani hyväksytty. Erilaisuuden ja ulkopuolisuuden tunne oli kauan vahva. Se johti yksinäisyyteen ja heikensi hyvinvointia merkittävästi. Löysin kuulumisen tunteen perustamalla oman perheen. Sain kuulumisen tunteen myös taideyhteisön kautta ja paransin hyvinvointiani keskittymällä vahvuksiini sen sijaan, että olisin takertunut liikaa kulttuuri- ja kieli-identiteettikysymyksiin.

Kaikkien ihmisten perustarpeisiin kuuluu ryhmään kuulumisen (Ryan & Deci, 2017). Sosiologi Nira Yuval Davisin (2011, 10–12) mukaan kuulumisen on tunnepitoinen kiinnittyminen ja sosiaalisten sijaintien muodostamisen kokonaisuus. Ulkopuolisuuden tunne on vakava hyvinvointiuhka.

Kävin talvella 2023–2024 kahdenkeskiset verkkovälitteiset puolistrukturoidut haastattelut seitsemän henkilön kanssa suomeksi, saksaksi tai englanniksi. Kaikki osallistujat olivat asuneet Suomessa vähintään viisi vuotta. Minulle ennestään tuntemattomat haastateltavat löytyivät korkeakouluissa opiskelevien tai työskentelevien sekä heidän ystävä- ja tuttavapiirien keskuudesta. Pyrin valinnassani heterogeenisyyteen koskien taustaa, ikää ja asuinpaikkaa. Osa tutkimukseen osallis-

tuneista muutti Suomeen jo lapsena tai nuorena ja osa vasta aikuisiällä. Aikuisiällä muuttaneet olivat tulleet Suomeen omasta tahdosta opiskelun tai työn takia. Mukana ei ollut pakolaistaustaisia henkilöitä. Vapaasti käytyjen haastattelujen aiheet olivat kieli- ja kulttuuri-identiteetti, osallisuuskysymykset sekä ”vanhan ja uuden normaalin” kanssa eläminen. Olin jokaiselle osallistujalle lähettänyt ennakkoon apukysymyksiä edellä mainittuihin aiheisiin. Aineiston analyysissä selvisi muun muassa kaikissa tarinoissa toistuva kaava (kuvio alla).

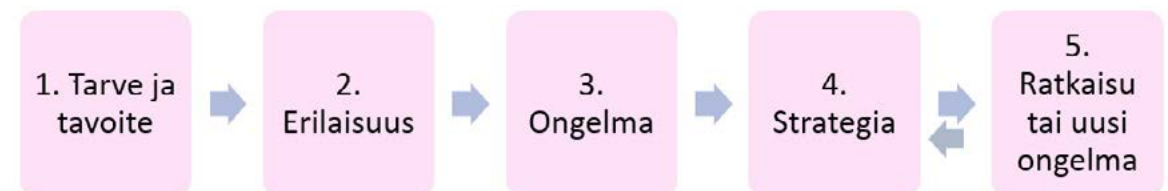
Kaikki osallistujat kertoivat kokemuksistaan siitä, millä tavalla heidän ”normaalista” poikkeava taustansa, olemuksena, osaamisensa tai käytöksensä vaikutti henkilöihin tai yhteisöihin, joita yhdisti sama kieli sekä samanlaiset käytänteet ja toimintatavat. Nimet on tutkimuseettisistä syistä muutettu.

Tutkimuksesta selvisi, että tarve ja tavoite olivat yleisellä tasolla kaikilla henkilöillä samat: tulla osaksi yhteisöä ja kokea osallisuutta (kuvion kohta 1). Kaikille oli myös yhteistä se, että tausta, olemus, osaaminen tai käyttäytyminen poikkesi joillakin osa-alueilla siitä, mitä mielletään Suomessa ”normaaliksi” (kuvion kohta 2). Tässä yhteydessä mainittiin erilaisia tekijöitä. Neljä seitsemästä henkilöstä mainitsi suomen kielitaidon olevan heikompa, mikä erotti henkilöitä ”normaalista” suomalaisista. Kahdessa tarinassa korostettiin taustan erilaisuutta suhteessa muihin. Esimerkiksi Marjalla oli kokemus siitä, ettei hän ollut omasta mielestään kovinkaan erilainen kuin muut, koska hän oli varttunut kaksikielisessä perheessä ja hänelle molempien maiden käytänteet ja kielet olivat tuttuja. Hän koki kuitenkin, että hänen kaksikielisyytensä ja Ruotsissa asumisen tausta teki hänestä muiden silmissä erilaisen. Marja oli viettänyt lapsuutensa Ruotsissa ja leimattu köyhäksi ”finnjäveliksi”. Nuorena Suomeen tultuaan häntä nimiteltiin ”hurriksi”. Erilaisen hänestä teki Ruotsissa hänen suomalainen taustansa ja Suomessa se, että hän oli viettänyt lapsuutensa Ruotsissa. Myös Evgenialla oli samansuuntaisia kokemuksia. Hän oli toisen polven maahanmuuttaja, jolla oli hyvin vahva suomalainen identiteetti eikä hän

kokenut itse millään tavalla olevansa erilainen. Evgenia koki kuitenkin vahvasti, että hänen venäläiseltä kuulostava nimensä teki hänestä muiden silmissä erilaisen.

Suomen normaalista poikkeavat tekijät aiheuttivat osalle henkilöistä ongelmia ja osalle ei (kuvion kohta 3). Tutkimustuloksista käy ilmi, että iällä, persoonalla, ympäristöllä ja kiinnostuksen kohteilla on vaikutusta siihen, syntykö kuvion kohdassa kaksi mainituista eroista Suomeen muuttaneelle ihmiselle ongelma vai ei. Monenlaisia erilaisuuden kokemuksesta kumpuavia ongelmia mainittiin runsaasti. Lapsena tai nuorena Suomeen muuttaneet tai Suomessa asuneet kokivat voimakasta kiusaamista koulussa sekä ulkopuolisuuden tunnetta. Osa aikuisina Suomeen muuttaneista eivät maininneet kiusaamista, mutta kokivat etenkin vuorovaikutukseen liittyviä ongelmia kuten syvällisten keskustelujen ja itsensä ilmaisemisen vaikeutta. Keskusteluja käytiin suomeksi usein niin vilkkaasti, etteivät aikuisina Suomeen muuttaneet ennättäneet itse muodostaa suomenkielisiä lauseita riittävän nopeasti ja tilanne saattoi silloin mennä ohi. Osa aikuisina Suomeen muuttaneista ei maininnut ongelmia lainkaan vaan kokivat vahvaa kuulumista. Esimerkiksi Olga työskenteli alueella, jossa maahan muuttaneiden ja suomalaisten yhteistyöhön oli totuttu. Johanna työskenteli kansainvälisessä yhteisössä ja oli hyvin tyytyväinen elämäänsä Suomessa. Aleksejn tarinassa korostui voimakkaasti oman aktiivisuuden ja persoonallisuuden merkitys suhteessa siihen, kuinka hyvin Suomeen muuttanut henkilö pääsee osaksi yhteisöä (kuvion kohta 4). Aleksej yritti aktiivisesti löytää itselleen mielekästä tekemistä sellaisissa piireissä, joissa puhuttiin suomea, jotta hän oppisi mahdollisimman nopeasti suomen kieltä. Lisäksi hän etsi seuraa, jossa hän pystyi käyttämään äidinkieltään.

Selviytymisstrategiat voivat joko ratkaista ongelman täysin tai osittain tai aiheuttaa uuden ongelman. Henkilöt, jotka kokivat oman taustansa takia kiusaamista, ottivat käyttöön vetäytymisen ja yksinolon. He myös muuttuivat varautuneiksi eivätkä hakeneet ikävien kokemustensa takia ak-

Kuvio: Suomeen muuttaneiden tarve- ja tavoitekaava.

Tämä teos on lisensoitu Creative Commons Nimeä 4.0 Kansainvälinen -käyttöluvalla. Tarkastele käyttöluvaa osoitteessa: <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

tiivisesti seuraa. Näiden strategioiden seuraukset olivat kielteisiä, koska ne aiheuttivat yksinäisyyttä ja kokemuksen ulkopuolisuudesta. Strategioina mainittiin myös tarkkailijan roolin ottaminen sekä ”tuntosarvien kasvattaminen”: esimerkiksi Marja aisti jo heti kohtaamisen alussa, oliko vastapuolella avarakatseinen asenne vai ei. Moni mainitsi myös sopivan yhteisön löytämisen strategian. Osa henkilöistä löysi itselleen avarakatseisia taide- ja musiikkipiirejä, joissa erilaisuutta sallittiin ja joissa omalla taustalla ei ollut merkitystä. Osa taas löysi itselleen ryhmän, jossa puhuttiin samaa kieltä ja joissa ”vanhaa hyvää normaalia” ymmärrettiin. Muutama lapsena tai nuorena syrjintää, leimaamista tai kiusaamista kokenut henkilö kertoi kompensoineensa puuttuvan kuuluvuuden tarpeen liiallisella pystyvyyden tarpeen tyydyttämisellä. Tämä johti uupumukseen, ylisuorittamiseen, liialliseen itsensä esille tuomiseen tai omien suoritusten ylikorostamiseen, mikä taas osaltaan lisäsi lopulta pahoinvoinnin, tyhjyyden tai yksinäisyyden tunnetta. Pystyvyyden tarpeen tyydyttäminen on usein hyvin vahvaa ihmisillä, joilla on negatiivinen minäkuva itsestään, ja menestyksellä yritetään todistaa itselleen ja muille omaa arvokkuutta (Ryan & Deci, 2017). Tässä tapauksessa minäkuva oli kärsinyt nimenomaan sen takia, että henkilöitä oli lapsina tai nuorina kohdeltu huonosti heidän taustansa tai erilaisuutensa takia.

Esittelen lähemmin kahta haastatteluihin osallistuneiden selviytymispolkua. Aleksej muutti inkerinsuomalaisena pääkaupunkiseudulle nuorena aikuisena 13 vuotta sitten opiskeltuaan suomea ja läpäistyään kielitaitotestin. Hän luonnehti itseään hyvin sosiaalseksi, avoimeksi ja puheliaaksi ihmiseksi, jolla on vahva tarve kommunikoida muiden ihmisten kanssa. Hänen aktiivinen, ratkaisukeskeinen otteensa ja hänen persoonallisuutensa auttoivat häntä löytämään nopeasti uusia kontakteja. Aleksej korosti monta kertaa, ettei hän kertaakaan kokenut tarvetta muuttaa itseään joksikin muuksi tullakseen hyväksytyksi. Hän ei kokenut omaa erilaisuuttaan ongelmana, vaan enemmänkin sen, ettei hän pystynyt syvällisesti kommunikoidaan muiden ihmisten kanssa. Hänen omien sanojensa mukaan hän oli ”kielillisessä isolaatioissa, ikään kuin sisäisessä vankilassa”. Aleksej koki puutteet itsensä ilmaisemisessa hyvin vaikeana. Hän ratkaisi ongelman kolmella eri tavalla. Ensinnäkin hän opiskeli ahkerasti suomea ja pääsi pian töihin. Lisäksi hän löysi itselleen yhteisön, jossa hän pystyi käyttämään omaa äidinkieltään. Kolmanneksi hän löysi taidemuodon, joka toimii hänelle kuin oma kieli: Aleksej soittaa rumpuja bändissä. Hänen mukaansa musiikki yhdistää ja poistaa kielimuureja. Vaikka Aleksej ei ole omien sanojensa mukaan

koskaan tietoisesti muuttanut käytöstään, hän pohtii nykyään paljon omaa identiteettiään.

Keskustelusta kävi ilmi, etteivät Aleksejille mahdolliset erot suomalaisiin ja niistä kumpuavat haasteet olleet hänelle tärkeä teema. Sen sijaan Aleksej korosti voimakkaasti oman aktiivisen toiminnan merkitystä kuuluvuuden tunteen saamiseksi. Hän vaikutti luovalta, itsevarmalta, eteenpäin menevältä, avarakatseiselta ja myönteiseltä ihmiseltä, jolla oli voimakas aktiivinen ote omien asioidensa hoitamiseen ja ongelmien ratkaisuun. Aleksejn tarina antaa viitteitä siitä, että luonteenvahuuksilla on vaikutusta ihmisen kykyyn vaikuttaa kuulumisen tarpeen tyydyttämiseen. Positiivisen psykologian tutkijat Christopher Peterson ja Martin Seligman (2004) korostavatkin tutkimuksessaan sitä, että ihmisellä on mahdollisuus hyödyntää omia luonteenvahuuksiaan oman elämänlaadun edistämiseksi. Aleksej on tästä elävä esimerkki.

Toisen henkilön tarinasta käy ilmi, että luonteenvahuuksien ja kulttuuritaustan lisäksi myös iällä, ympäristöllä ja kanssaihminen käytöksellä on vaikutusta kokemuksiin kuuluvuudesta. Jevgenian vanhemmat muuttivat vuonna 1989 inkerinsuomalaisina Suomeen. Hän syntyi viisi vuotta myöhemmin. Jevgenian vanhemmat puhuivat hänelle venäjää ja hän kävi myös venäjänkielisessä tarhassa. Suomenkielisessä alakoulussa hän oli ainoa kaksikielinen, jolla oli maahanmuuttajataustaiset vanhemmat, ja häntä kiusattiin koko alakoulun ajan muun muassa nimittelemällä häntä ”ryssäksi” hänen etu- ja sukunimensä takia. Oppilaiden lisäksi myös muutama opettaja kohteli häntä huonosti hänen taustansa takia. Yläkoulussa Jevgenia oli jo niin sulkeutunut, että hänellä oli suuria ongelmia solmia kaverisuhteita. Hän kertoi myös olevansa erittäin taiteellinen, mikä vahvisti hänen kokemuksensa erilaisuudesta ei taiteellisten joukossa.

Jevgenia joutui vastoin tahtoaan koulupsykologin puheille hänen vetäytyvän käytöksensä takia. Vasta nuorena hän pääsi toteuttamaan itseään opiskelemalla musiikkipainotteisessa lukiossa ja toimimalla myöhemmin muusikkona. Hän löysi musiikkipiireistä itselleen avarakatseisen yhteisön, jossa hänen ei tarvitse selittää itseään. Aikuisiällä hän koki työnhakuprosessin aikana syrjintää oman nimensä vuoksi. Siitä syystä hän vaihtoi etunimensä ja otti miehensä sukunimen. Jevgenia korosti keskustelun aikana monta kertaa olevansa täysin suomalainen, vaikka hänen äidinkieltänsä onkin venäjää. Omien sanojensa mukaan hän ilmaisee itseään venäjäksi suomalaisella tavalla. Jevgenia kertoi myös, ettei hän venäläisten keskuudessa koe olevansa osa ryhmää suurten kulttuuristen eroavaisuuksien takia. Ristiriitaista tässä on se, että häntä leimattiin Suomessa etenkin ala- ja yläkoulussa venäläiseksi.

Lopuksi

Keskustelujen analyysistä kävi ilmi, että persoonallisuudella, sisäisellä kasvulla, iällä, perhetaustalla, ympäristöllä, kanssaihmisillä ja Suomessa vietyyn ajan kestolla on vaikutusta siihen, minkälaisia strategioita henkilöt valitsevat kuulumisen tunteen saavuttamiseksi. Yleisesti ottaen aikuisiällä vapaaehtoisesti Suomeen muuttaneiden strategiat olivat ratkaisukeskeisiä ja sisäisen motivaation ohjaamia. Vapaaehtoisesti aikuisina Suomeen tulleet keskittyivät vahvasti oman suomen kielen taidon parantamiseen saadakseen tekemistä, töitä sekä kontaktia suomalaisiin ja sitä kautta kuulumisen kokemuksen. He pystyivät suhtautumaan vastoinkäymisiin rakentavasti keksimällä vaihtoehtoisia ratkaisuja kuten mielekkään harrastuksen löytämisen avarakatseisen ryhmän kanssa. Kaikilla lapsuutensa tai nuoruutensa Suomessa viettäneillä henkilöillä oli raskas taustatarina, jolla oli vaikutusta vielä aikuiselämässäänkin. Kaikki olivat kokeneet ongelmia kuten kiusaamista, negatiivista leimaamista ja syrjintää, jotka olivat johtaneet yksinäisyyteen, negatiiviseen minäkuvaan tai ulkopuolisuuden tunteeseen. Strategiat, joilla pyrittiin saavuttamaan kuuluvuutta ja osallisuutta, olivat näillä henkilöillä osittain hyvinvointia haittaavia ja osittain hyvinvointia tukevia. Hyvinvointia heikentävänä strategioina mainittiin pysyminen omassa kielij- ja kulttuuriryhmässä tai perhepiirissä tai lapsen pakottaminen koulupsykologille sen sijaan, että ulkopuolelle jättävää ryhmää olisi puhuteltu. Yksi haastateltavista uhrasi oman nimensä päästäkseen työyhteisöön. Lapsina Suomeen muuttaneet kertoivat omasta silloisesta avuttomuudestaan. Osa ei ole päässyt ulkopuolisuuden tunteesta eroon vielä aikuisiälläkään, koska tarkkailijan rooli ja yksin tekeminen ovat tulleet vahvoiksi osiksi omaa identiteettiä. Jotkut kompensoivat kuulumisen tunteen myös liiallisella ahkeruudella, opiskelulla ja työskentelyllä, eli kuulumisen tarve paikattiin ylikorostuneella pystyvyyden tarpeen tyydyttämisellä. Osa pääsi ulkopuolisuuden tunteesta eroon vasta aikuisina, kun haastatelleet olivat tietoisesti kehittäneet sopivia strategioita kuten hakeutumisen avarakatseiseen yhteisöön ja positiivisen minäkuvan rakentamisen kautta.

Toivoisin ihmisiltä enemmän avarakatseisuutta, jotta kiusaamista, leimaamista ja syrjintää ei enää tapahtuisi. Samalla toivon, että Suomeen muuttaneet kykenisivät säilyttämään sisäistä motivaatiotaan ja elämäniloaan ja jatkamaan eteenpäin

mahdollisista vastoinkäymisistä huolimatta. Tosi- asia on, ettemme voi muuttaa kahden ”normaalin” välissä olemista, mutta voimme ottaa käyttöön uusia ajattelumalleja ja luopua samalla fiksaatioista (esim. Finke, 1990; Finke, Ward & Smith, 1992). Meillä kaikilla on tausta, jokin ”backstory”, joka vaikuttaa nykyiseen lopputulokseen, ja sellainen taustatarina on jokaisella ihmisellä, olipa hän sitten ”vain” Suomesta tai ei. Näin ajatellen voimme olla onnellisia siitä, että meillä on kokemusta, laaja perspektiivi ja syvä ymmärrys erilaisista lähestymistavoista nähdä ja kokea maailma. Sen sijaan, että rakennamme minäkuvamme kahden normaalin pohjalle hyväksymällä otsaamme leimatun sanan ”erilainen”, voimme yhtä hyvin pyyhkiä sen pois ja käyttää leimaa, jossa lukee ”ihminen”. Kyse on huomion siirtämisestä omiin luonteenvahuuksiimme, kykyihimme ja intohimoihimme, jolloin koko identiteettikeskustelu siirtyykin aivan uuteen valoon. Olemme paljon muutakin kuin ”kahden normaalin” välillä operoivia ja suuresta joukosta poikkeavia yksilöitä. Olemme ihmisiä. Juuri tätä menetelmää Aleksej käytti, kun hän hakeutui bändiin soittamaan rumpuja. Hän ei ole ”se venäläinen, joka asuu Suomessa”, vaan hän on sen sijaan määritellyt itsensä täyspainoiseksi bändin jäseneksi, taitavaksi rumpaliksi ja hyväksi keskustelijaksi. Oma hyvinvointia ja onnellisuutta silmällä pitäen voimme asettaa ensisijaiseksi tavoitteeksi kehittää ja hyödyntää omia vahvuuksiamme sekä seurata unelmiamme ja intohimojamme. Silloin pääsemme kukoistamaan ja edistämään myös muiden ihmisten kukoistamista. Olen tullut keskustelujen myötä siihen tulokseen, että jokainen meistä on ainutlaatuinen jalokivi.

Lähteet

- Finke, Ronald A. (1990). *Creative imagery: Discoveries and inventions in visualization*. Hillsdale: Erlbaum.
- Finke, Ronald A., Ward, Thomas B. & Smith, Steven M. (1992). *Creative cognition: Theory, research, and applications*. Cambridge: MIT Press.
- Peterson, Christopher & Seligman, Martin E. P. (2004). *Character Strengths and Virtues. A Handbook and Classification*. American Psychological Association. Oxford University Press.
- Ryan, Richard M. & Deci, Edward L. (2017). *Self-Determination Theory: Basic Psychological Needs in Motivation, Development and Wellness*. New York: The Guilford Press.
- Yuval-Davis, N. (2016). Power, Intersectionality and the Politics of Belonging. Teoksessa: Harcourt, W. (toim.) *The Palgrave Handbook of Gender and Development*. Palgrave Macmillan, London. https://doi.org/10.1007/978-1-137-38273-3_25